

گزارش همایش ملی:

«ابعاد نظری و کاربردی توسعه و امنیت پایدار مناطق مرزی با رویکرد آمایشی»

دانشگاه فردوسی مشهد - ۷ و ۸ آبان ماه ۱۳۹۹

همایش ملی «ابعاد نظری و کاربردی توسعه و امنیت پایدار مناطق مرزی با رویکرد آمایشی» توسط انجمن ژئوپلیتیک ایران، دانشگاه فردوسی مشهد و شعبه خراسان رضوی انجمن ژئوپلیتیک ایران با همکاری تعدادی از سازمان‌ها و مراکز در ۷ و ۸ آبان ماه ۱۳۹۹ در دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد در سه بخش افتتاحیه، ارائه مقالات (بصورت مجازی) و اختتامیه برگزار گردید.

سخنرانی آقای دکتر محمد کافی رئیس دانشگاه فردوسی مشهد

در نخستین سخنرانی افتتاحیه همایش، آقای دکتر کافی رئیس دانشگاه فردوسی مشهد، با بیان حساسیت و ضرورت اهمیت مناطق مرزی در سراسر جهان، ضمن استقبال از برگزاری همایش مذکور، افزودند: خداوند تمام کائنات را یک کاسه و بدون مرز آفریده و آرمان انسان امروز، این است که روزی هیچ مرزی وجود نداشته باشد. ایشان تصریح کردند: در کشور ما بحث مرز و مرزبانی بدلیل جایگاه ژئوپلیتیکی ایران در طول تاریخ، همواره از اهمیت بالایی برخوردار بوده است. مرزها را می‌شود با سرکوب و زور و قدرت هم کنترل کرد اما رضایت و شادمانی مرزنشینان در گرو توسعه و برخورداری آنهاست که امنیت و پایداری مرزها را به همراه خواهد داشت.

آقای دکتر اعظمی دبیر علمی همایش، با اشاره مختصری به فلسفه و چیستی و چرایی برگزاری همایش، عنوان کردند: مرز در ادبیات جغرافیای سیاسی و به طور کلی، به خطوطی اطلاق می‌شود که قلمرو یک کشور را مشخص می‌کنند. کشور ایران با داشتن ۱۵ همسایه، ۱۶ استان مرزی و ۱۰۶ شهرستان مرزی یکی از کشورهای خاص در این زمینه در جهان محسوب می‌شود. وقتی سخن از مرز به میان می‌آید، مهمترین چیزی که به ذهن خطور می‌کند امنیت و سطح توسعه یافتگی آن است. اغلب شهرهای مرزی ما از لحاظ توسعه یافتگی تفاوت معناداری با شهرهای مرکزی دارند. این مناطق اغلب به دلیل دوری از مرکز در اولویت طرح‌های توسعه‌ای قرار نمی‌گیرند و با مهاجرت، فقر، بیکاری، کولبری، کم‌آبی و.... دست و پنجه نرم می‌کنند.

ایشان پیوند دیالکتیک توسعه و امنیت را یکی از مهمترین نکات مغفول مانده در سطح جهانی مطرح کرده و گفتند: توسعه پایدار علاوه بر اینکه مستلزم امنیت پایدار و فراگیر است، خود نیز در تثبیت امنیت پایدار موثر است.

سخنرانی آقای دکتر سیدیچی رحیم صفوی (رئیس همایش)

آقای دکتر صفوی، رئیس انجمن ژئوپلیتیک ایران و رئیس همایش، با سخنرانی تحت عنوان، مدیریت جامع مرزی، بایسته‌های امنیتی و توسعه پایدار مبتنی بر آمایش، عنوان کردند: تاریخ نشان داده بیشترین تنش‌ها در کشورهای صورت گرفته که بیش از ۴ همسایه داشته‌اند، حال آن که کشور ما دارای ۱۵ همسایه است و همواره در طول تاریخ مورد حملات مرزی قرار گرفته است. بر این اساس امنیت مرزها باید یکی از اساسی‌ترین اهداف حکومت باشد.

ایشان اضافه کردند امام سجاد (ع) در دعای ۲۷ صحیفه سجادیه می‌فرمایند: "خداوندا حفظ فرما مرزهای مسلمانان را به عزت خودت و یاری فرما مرزبانان را به نیروی خودت" و حفاظت مرزها را با دو کلید واژه اساسی عزت و قدرت که یادآور شکست ناپذیری و قدرت مادی و معنوی می‌باشد تعریف کرده‌اند.

دکتر صفوی سخنان خود را حول دو محور "عوامل و شاخص‌های اساسی در چگونگی شکل‌گیری و مدیریت جامع مرزها" و "امنیت مرزها در محیط ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی" پیش برده و در انتها خاطر نشان کردند: دشمنان ما در کشورهای همسایه مستقر شده و در صدد رساندن آسیب امنیتی به کشور می‌باشند. بنابراین توجه به توسعه و امنیت پایدار مرزهای کشور بسیار با اهمیت می‌نماید.

سخنرانی خانم دکتر میرحیدر عضو هیات موسس انجمن ژئوپلیتیک ایران تحت عنوان « نکاتی چند درباره وضعیت حقوقی ایران در دریای خزر»

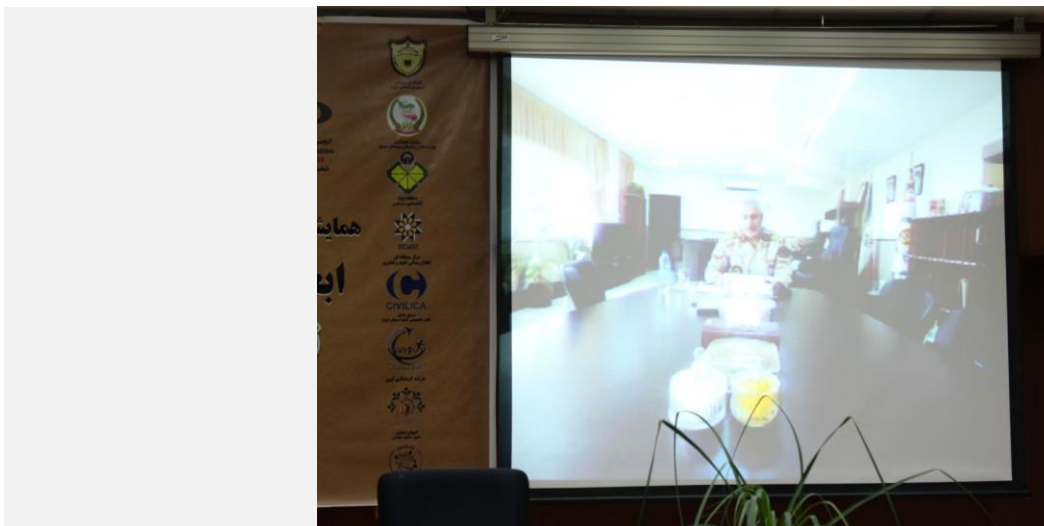
سخنرانی آقای مهندس سلیمانی مهر مشاور مدیر عامل پالایشگاه شهید هاشمی‌نژاد در حوزه انرژی در منطقه CIS، تحت عنوان «اثر بخشی فعالیت های شرکت پالایش گاز شهید هاشمی نژاد بر ثبات امنیتی و اجتماعی منطقه مرزی سرخس»

سخنرانی آقای دکتر محمدحسین پاپلی یزدی عضو انجمن ژئوپلیتیک ایران، تحت عنوان «فرصت‌ها و چالش‌های پیش رو در مناطق مرزی»

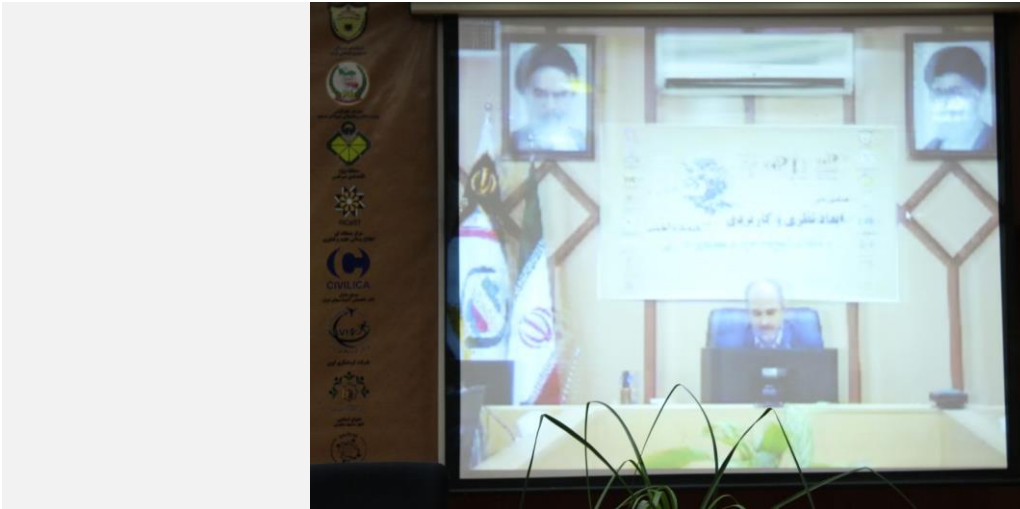
سخنرانی آقای دکتر گودرزی فرمانده مرزبانی ناجا تحت عنوان «امنیت پایدار، توسعه و آمایش سرزمین»

سخنرانی آقای دکتر محمدرضا حافظنیا استاد جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس تحت عنوان «پایداری ابدی بنیان فلسفی مرزها»

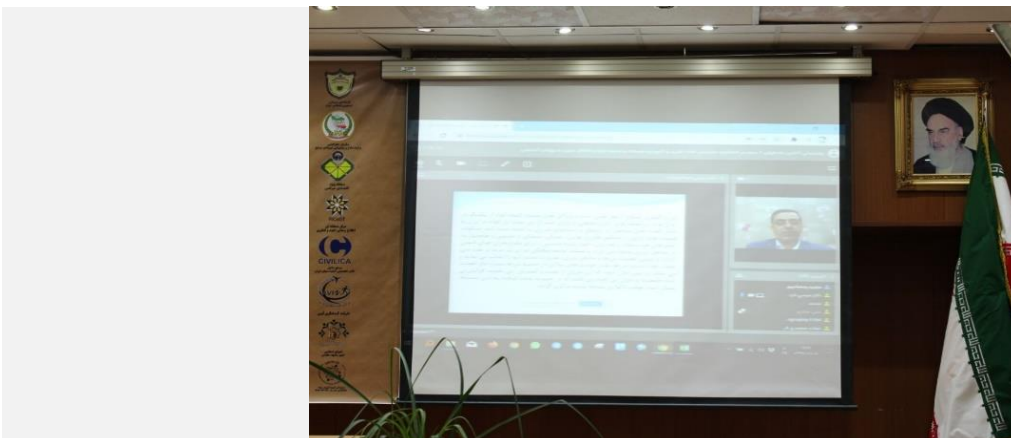
سخنرانی آقای دکتر فخری رئیس سازمان جغرافیای نیروهای مسلح تحت عنوان «کاربردهای فناوری ژئوماتیک در توسعه و امنیت مناطق مرزی»

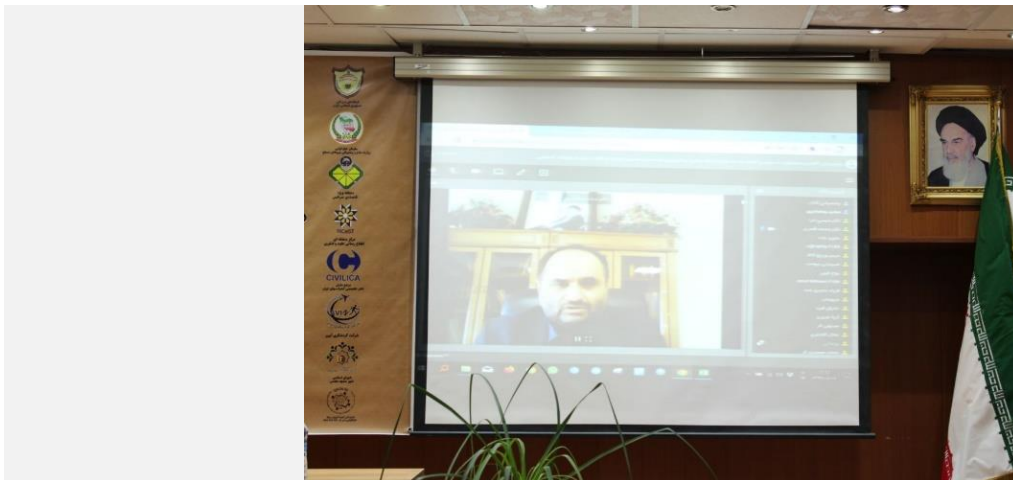
سخنرانی آقای صدیقی فر سرکنسول جمهوری اسلامی ایران در هرات تحت عنوان «الزامات عملیاتی در کاربست سیاست همسایگی، با تاکید بر تمرکز بر تغییر مفهومی کارکرد مرزها»

سخنرانی آقای دکتر عیسی ابراهیمزاده رئیس انجمن جغرافیا و برنامه‌ریزی مناطق مرزی ایران تحت عنوان «تحلیلی بر متغیرهای تاثیرگذار و راهبردهای پایداری امنیت و توسعه در منطقه قومی-مذهبی جنوب خاوری ایران»

سخنرانی آقای دکتر قصری رئیس پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا تحت عنوان «آینده‌نگری به امنیت و توسعه پایدار مرز بر پایه الگوی بیانیه گام دوم انقلاب»

قرائت بیانیه توسط آقای دکتر هادی اعظمی (دبیر علمی همایش)

بیانیه‌ی

همایش ملی ابعاد نظری و کاربردی توسعه و امنیت پایدار مناطق مرزی با رویکرد آمایشی

از جنگ سالامیس تا هشت سال دفاع مقدس و از دفاع مقدس تا رفع فتنه داعش و گروه‌های تروریستی و اشرار، سرزمین ما در طول تاریخ چند هزار ساله‌اش؛ جان برکفان و شهیدان بیشماری را در راه دفاع از کیان مقدس و خاک گوهرینمان تقدیم کرده است. در هر دوره‌ای از تاریخ، اگر ما غیورمردی را در کتابهایمان خوانده‌ایم، آنها در زمینی سخت معنایش کرده‌اند، مرزنشینان و مرزبانان ما در حالی در طول تاریخ بیشترین تعلق خاطر را به سرزمین اجدادیشان نشان داده‌اند که همواره جزو بی‌صدایان و فراموش‌شدگان جامعه بوده‌اند.

از سَنَدِ معصومه در نهبندان تا مُخدان در بندر دیر، از اترک تا اروند و از مکران تا بازرگان، محرومیت، فقر مطلق، نابرابری و از همه مهمتر «فراموش‌شدگی» ترجیع‌بند تمام صحبت‌های ما از مناطق مرزی خشکی و آبی هستند.

چه بسیار روستاها که به دلایلی چون کم آبی، فقر، بیکاری و نظایر آن طی سالهای اخیر خالی از سکنه شده‌اند و ما حتی نامی هم از آنها نشنیدیم. این قصه علی‌رغم تلخی بی‌پایانش، جدید و عجیب نیست، وقتی تمام برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای-آمایشی، نگرشی تمرکزگرا و مرکز-پیرامونی داشته و رویکرد جغرافیایی، میان برنامه‌ریزان و مسئولین غریب می‌نماید.

مرز باید شروع باشد، نه پایان؛ مرز باید پلی باشد برای عبور؛ نه خاک‌ریزی برای پدافند، در عصر جهانی شدن، مرز یک فرصت و توانایی بالقوه است، نه یک تنگنای امنیتی یا مشکلی لاینحل و کلید قطعی حل این مشکل، در یگانگی علم و عمل، در قلم متخصصین امر و اراده و همت مسئولین و برنامه‌ریزان کشوری است.

در جهت نزدیک شدن به اهداف امنیتی سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و با نظر داشت اهمیت راهبردی مناطق مرزی، محرومیت مطلق مردمان این مناطق و برداشتن گامی هرچند کوچک در راستای محرومیت‌زدایی از مناطق مرزی و تعدیل بی‌عدالتیهای فضایی ناشی از عدم وجود نگرش جغرافیایی و در نهایت نشان دادن ثبات قدم، احساس مسئولیت و حسن نیت جامعه‌ی دانشگاهی در همراهی مسئولین کشوری و لشگری در «گام دوم انقلاب»، بر آن شدیم تا همایشی در سطح ملی و با عنوان «ابعاد نظری و کاربردی توسعه و امنیت پایدار مناطق مرزی با رویکرد آمایشی» برگزار کنیم و امروز با یاری خداوند متعال، همراهی انجمن ژئوپلیتیک ایران، دانشگاه فردوسی و همکاری تمامی نهادهای ذی ربط و همت کمیته علمی و اجرایی همایش، مسئولین و مدعوین محترم، اساتید گرانقدر، پژوهشگران و دانشجویان عزیز به گام پایانی همایش رسیدیم.

مقالات واصل شده با محورهای مختلف طبق فراخوان همایش توسط پژوهشگران و متخصصین حوزه‌های مختلف در کنار سخنرانی‌های اندیشمندان برجسته به ویژه در حوزه جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک و برخی از مسئولین ذی ربط، بر موضوعاتی همچون «پیوند متقابل توسعه و امنیت پایدار، تاثیر فاصله و انزوای جغرافیایی بر بی‌عدالتی فضایی، نبود زیرساختهای تثبیت و جذب جمعیت، چند بُعدی بودن توسعه و امنیت، کاهش سرمایه اجتماعی در مناطق مرزی و کاهش تعلق هویتی مرزنشینان بر سرزمین، تاثیر تغییر اقلیم و کم آبی بر محرومیت مضاعف مناطق مرزی خصوصا در مرزهای شرقی، توسعه نامتوازن مناطق مرزی، تخلیه‌ی جمعیت بسیاری از روستاهای مرزی، تاثیر مستقیم توسعه و امنیت پایدار مناطق مرزی بر توسعه و امنیت مناطق مرکزی کشور تاکید داشتند. مسائل مختلف دیگر همچون تاثیر ویژگیهای خاص امنیتی همسایگانی مانند افغانستان و پاکستان بر ناامنی و توسعه نیافتگی مناطق مرزی شرق کشور، تحمیلی بودن مرزهای خشکی و آبی در طول تاریخ و تاثیر عوامل و معیارهای ژئوپلیتیکی بر وضعیت توسعه و امنیت مرزها، نقش سیاست خارجی ایران بر توسعه و امنیت مناطق مرزی، عدم شناخت کارشناسانه‌ی توانایی‌ها، ظرفیتهای، چالشها و تنگناهای مناطق مرزی و تاثیر آن بر توسعه و امنیت، تاثیر برنامه‌ریزی قطبی و تمرکزگرا بر توسعه نیافتگی مناطق مرزی، عدم توجه به تجربیات سایر کشورها و در نتیجه اجرای برخی برنامه‌ها نظیر سدسازی که اثرات منفی آن در مناطق مرزی، بیش از اثرات مثبت آن بوده است و در نهایت؛ نبود مدیریت جامع و یکپارچه برای ایجاد و تثبیت توسعه و امنیت پایدار در مناطق مرزی» مورد تاکید قرار گرفتند.

همچنین برای مدیریت جامع و یکپارچه مناطق مرزی؛ بایسته‌های امنیتی توسعه پایدار؛ ارتباط زیربنایی توسعه و امنیت در ابعاد مختلف، تکوین مرزهای ایران و ویژگیهای این مرزها و همینطور ابعاد ژئوپلیتیکی برخی همسایگان ایران، دلایل تثبیت هستی‌شناسانه‌ی اهمیت وجود مرز، وضعیت حقوقی مرزهای دریایی مناقشه برانگیز نظیر خزر، ابعاد برنامه‌های آمایش

سرزمین در مناطق مرزی؛ نقش مرزبانان و مرزنشینان در تثبیت امنیت پایدار مرز، تاثیر برخی مراکز استراتژیک در مرز بر توسعه و آمایش مناطق مرزی همچون پالایشگاه شهید هاشمی نژاد در منطقه مرزی شمال شرق کشور، الزامات عملی در کاربست سیاست همسایگی، راهبردهای پایداری در امنیت و توسعه در مناطق قومی- مذهبی و پایداری در توسعه و امنیت مناطق مرزی بر پایه الگوی بیانیه گام دوم انقلاب، تاکیدات و توصیه‌های ویژه‌ای به عمل آمد.

پس از واکاوی، شناخت و معرفی مسائل مترتب بر مناطق مرزی، پژوهشگران و شرکت کنندگان در این همایش، برای رفع مشکلات موجود و بهبود وضعیت حاضر، در هر یک از محورها و مسائل یاد شده، پیشنهادهای ارائه کردند. اهم این پیشنهادات که با نظر داشت اهمیت راهبردی مناطق مرزی، وضعیت معیشتی و مشکلات اقتصادی-اجتماعی این مناطق، تاثیر ملاحظات ژئوپلیتیکی و فضایی، همینطور واقع نگری و دقت نظر مسئولانه و کارشناسانه در زمینه‌ی اعمال تاثیر تفاوت‌های جغرافیایی و توان اجرایی شدن، ارائه شدند؛ میتوان در بندهای ذیل خلاصه کرد:

۱- بازسازی ساختارهای اقتصادی و افزایش ظرفیت‌های تولیدی- تجاری در مناطق مرزی با هدف ایجاد اشتغال،

جلوگیری از مشاغل کاذب (نظیر قاچاق)، کاهش بیکاری و فقر زدایی در مناطق مرزی

۲- حمایت از سرمایه‌گذاری‌های خصوصی، حمایت از شرکتهای دانش بنیان و مشاغل و بنگاههای زودبازده، خرد و

نوپا جهت تشویق نخبگان و کارآفرینان محلی برای عدم مهاجرت (درون کشوری و برون کشوری)

۳- بهبود فضای کسب و کار و توانمندسازی بومیان با ایجاد دیپارتمان‌های آموزشی دوره‌ای، کارگروه‌های استانی و

تعاونی‌های روستایی در جهت آموزش‌های اقتصادی- اجتماعی به مرزنشینان در جهت استفاده از ظرفیتهای محیطی

و همینطور ایجاد اشتغال پایدار برای بانوان این مناطق از این طریق

۴- حمایت از سازمانهای مردم نهاد و ایجاد رسانه‌های دیداری- شنیداری با محوریت فرهنگی برای توانمندسازی

مرزنشینان با هدف بازیابی سرمایه‌ی اجتماعی از دست رفته در مناطق مرزی و افزایش حس رضایت مندی و تعلق

سرزمینی و جلوگیری از گسترش ناامیدی و مقابله با شکاف فرهنگی، تهدیدات نرم و هویتی با نظر داشت نقش

پدافند غیرعامل

۵- استفاده از ظرفیتهای تاریخی- فرهنگی و طبیعی برای گردشگری در مناطق مرزی با هدف توسعه و امنیت پایدار

و ایجاد اشتغال

۶- گسترش بنادر و اسکله‌ها در مرزهای آبی، افزایش توانهای زیرساختی رفاهی- خدماتی و همچنین گسترش

زیرساختهای حمل و نقل جاده‌ای، ریلی، دریایی و حتی هوایی در همه مناطق مرزی و تسهیل ورود و خروج

مسافر، کالا و خدمات از این مناطق با هدف ممانعت از انزوای بیش از پیش مناطق مرزی و تشویق مردم سایر

مناطق به حضور در این مناطق برای زیست، مسافرت، بازدید، تجارت، سرمایه‌گذاری و...

۷- افزایش همکاری‌های دو یا چند جانبه با همسایگان در زمینه‌ی استفاده از منابع زیستی مشترک بالاخص حل بحرانها

و اختلافات مربوط به منابع آبی در رودخانه‌های مرزی برای رفع مشکل بی آبی و کم آبی، جلوگیری از مهاجرت

روز افزون و ممانعت از نابودی کشاورزی و دامپروری در مناطق مرزی، تثبیت جمعیت و متعاقب آن گسترش

امنیت پایدار

۸- برنامه‌ریزی راهبردی-فضایی یکپارچه و منسجم با رویکرد آمایشی با اولویت توسعه و امنیت در همه ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ... توسط دولت با بهره‌گیری از متخصصین حوزه‌های گوناگون علمی خصوصاً علوم فضایی-جغرافیایی برای تعدیل نابرابری‌های فضایی-اجتماعی و تلاش برای رسیدن به تعادل ناحیه‌ای جهت نیل به توسعه و امنیت یکپارچه و پایدار در مناطق مرزی و مرکزی کشور

۹- استفاده از ظرفیت گذرگاهی مناطق مرزی با ارتقای توانهای محیطی و تسهیل سرمایه‌گذاری خارجی و بخشودگی-های گمرکی و نظایر آن، ایجاد مناطق آزاد و بازراچه‌های ترانزیتی

۱۰- توسعه تواناییهای مدیریتی و کنترلی در مرز برای جلوگیری از قاچاق کالا(بالاخص موادمخدر) و انسان و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین کنترل مرز

۱۱- انجام طرح جامع مدیریت و آمایش مناطق مرزی با همکاری جامعه دانشگاهی

۱۲- مرتفع نمودن زمینه‌ها و بسترهای ناامنی در مرزها به ویژه در مرزهای شرقی مانند:

- کاهش تولید مواد مخدر در آن سوی مرز
- پیوند آمایش مناطق مرزی با مناطق مرزی کشورهای همسایه
- تقویت زیرساختهای گذرگاههای مرزی و تغییر و اصلاح قوانین در راستای کاهش تردهای غیرقانونی
- توجه به تفاوت‌های قومی- مذهبی و زبانی در مناطق مرزی و تقویت هویت‌های خرده فرهنگیها
- بالا بردن سطح توسعه در مناطق محروم مرزی به سطح متوسط استانهای کشور
- به حداقل رساندن نگاه سخت افزارانه به مرز و تقویت مشارکت مردم
- پرهیز از سیاستهای تبعیض گونه قومی

۱۳- لزوم نگاه به آینده در توسعه و امنیت پایدار مناطق مرزی با رویکرد بیانیه گام دوم انقلاب

۱۴- توجه به انواع مرز از جمله مرزهای نرم در کنار مرزهای جغرافیایی و فیزیکی

و در نهایت پس از دو روز با حضور اساتید محترم و صاحب‌نظران و ارائه ۴۰ مقاله در سه پنل تخصصی و مجازی این همایش به کار خود پایان داد. امید است به لطف خداوند متعال و یاری مسئولین، اثرات و برکات همایش، در توسعه و امنیت پایدار مناطق مرزی را شاهد باشیم.